

ՖԱՐՂԱՆԻ

**ԳԻՐՔ ԵՐԿՆԱՑԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ԵՎ
ԱՍՏՂԱԲԱՇԽՈՒԹՅԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ (ՔԻՏԱՐ ԱՆ-ՀԱՐԱՔԱՏ
ԱՆ-ՍԱՄԱՎԻՑԱ ՎԱ ԻԼՄ ԱՆ-ՆՈՒՋՈՒՄ)**

**ՄՈՒՀԱՄՄԱԴ ԻՐՆ ՔԱՍԻՐ ԱՆ-ՖԱՐՂԱՆԻԻ ՄԱՏՅԱՆԻ ՍԿԻՋՐԸ
ԱՍՏՂԵՐԻ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

**ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ
ԱՐԱՔՆԵՐԻ, ՍՏԱՐՆԵՐԻ (ԱՋԱՄ) ՏԱՐԻՆԵՐԻ,
ՆՐԱՆՑ ԱՄԻՍՆԵՐԻ, ՕՐԵՐԻ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԻՐԱՐԻՑ
ՈՒՆԵՑԱԾ ՏԱՐՔԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

Էջ 1-6

Գիտեցիր, որ արաբների և օտարների տարվա ամիսները տասներկուսն են: Արաբների ամիսներն են՝ Մուհառամ, Սաֆար, Ռարի Ա ամիսը, Ռարի Բ ամիսը, Ջումադա Ա, Ջումադա Բ, Ռաջաբ, Շաաբան, Ռամադան ամիսը, Շավվալ, Ջուլ-Կաադա, Ջուլ-Հիջլա: Կան երեսուրդ օր և քսանին օր ունեցող ամիսներ: Ուստի տարվա մեջ վեց լրիվ ամիս կա, վեց՝ պակասավոր. տարին երեք հարյուր հիսունչորս օր ունի, բացարձակ հաշվով, որն ամբողջությունն է: Սակայն եթե ստույգ հաշվենք, ապա արաբների տարվա օրերը, ամեն երեսուրդ տարին մեկ տասնմեկ օրով ավելանում են, այնպես որ ամեն տարվան ընկնում է օրվա մեկ հինգերորդը, կամ վեցերորդը: Այսպիսով, տարվա օրերը իրականում դառնում են երեք հարյուր հիսունչորս օր և մեկ հինգերորդ, կամ մեկ վեցերորդ օր:

Ասորիների (սուրիանի) ամիսներն են՝ Տիշրին Ա, որը երեսունմեկ օր է, Տիշրին Բ՝ երեսուն օր, Քանուն Ա՝ երեսունմեկ օր, Քանուն Բ՝ երեսունմեկ օր: Շուբաթ ամիսը, որը երեք տարին է լինում քսանութ օր, իսկ չորրորդ տարում՝ քսանին օր և այդ տարին կոչվում է նահանջ տարի (քաբիսա), այդ մեկ օրվա ավելանալու պատճառով: Ապա Ազար՝ երեսունմեկ օր, Նիսան՝ երեսուն օր, Այյար՝ երեսունմեկ օր, Հարան՝ երեսուն օր, Տամմուզ՝ երեսունմեկ օր, Ար՝ երեսունմեկ օր, Այլուլ՝ երեսուն օր: Այսպիսով ամբողջ տարին լինում է երեք հարյուր վաթսուհինգ և քառորդ օր: Ամեն չորս տարին մեկ օր ավելանալով իրականում դառնում է երեք հարյուր վաթսուներեք օր:

Հոռոմաների ամիսները օրերով Համապատասխանում են ասորիներ-
րի ամիսներին: Նրանց մոտ տարվա առաջին ամիսը Հունվարն (Յա-
նուարիուս) է, որը Քանուն Բ-ն է, Շուրաթր փետրվարն (Ֆիբրավա-
րիուս) է, Ագարը՝ մարտը (մարթիուս), Նիսանը՝ ապրիլը (իրրիլիուս),
Այյարը՝ մայիսը (մայուս), Հագիրանը՝ հունիսը (յունիուս), Տամմուզը՝
հուլիսը (յուլիուս), Աբը՝ օգոստոսը (ադուսթիուս), Այյուլը՝ սեպտեմբե-
րը (սիբթանբիր), Տիշրին Ա-ն՝ հոկտեմբերը (ուկտուբիր), Տիշրին Բ-ն՝
նոյեմբերը (նուանբիր), Քանուն Ա-ն՝ դեկտեմբերը (դիկանբիր):

Պարսից ամիսներն են Ֆարվարդին մահ, որի առաջին օրն է նույ-
րուզը, Արդիբեհաշիտ մահ, Ոորդադ մահ, Տիր մահ, Մորդան մահ,
Շահրիար Մահ, Միհր մահ, որի տասնվեցերորդ օրը միհրականն է:
Աբան մահ, որի քսանվեցերորդ օրը այն տասնօրյակի առաջին օրն է,
որը կոչվում է ֆարվարդիջան, որից հինգ օրը Աբան մահից է Համար-
վում և հինգ օրն էլ որևէ ամսի մեջ չեն հաշվում և կոչվում է Անդար-
ջահատ: Ագար մահը, որի առաջին օրը թրաձուկ (քաուսաջ) նստելու
օրն է: Ապա՝ Դայ մահը, Բահաման մահը և Իսֆանդարմադ մահը:
Ամեն մի ամիսն ունի երեսուն օր և Աբան մահի ու Ագար մահի միջև
կա հինգ օր, որը որևէ ամսի մեջ չեն հաշվում: Այսպիսով տարին ու-
նի երեք Հարյուր վաթսուհինգ օր:

Պարսիկները ամսվա օրերն այս անուններով են կոչում՝ Հուրմուզ
(Որմիդդ), Բահման, արդիբեհաշիտ, շահրիար, իսֆանդարմադ, խու-
դադ, մարդադ, դիբադար, ատար, աբան, խուր, մահ, տիր, դուշ, դիբ-
մեհեր, միհր, սարուշ, ռաշ, ֆերվարդին, բահրամ, ռամ, բադ, դիբդին,
դին, արդ, աշտադ, ասման, զամիադ, մարասֆանդ, անիրարան: Ան-
դարջահատի օրերն են՝ ահանդ ջահ (զահ), աշանդ ջահ, ասֆանդման
ջահ, ասշիտար ջահ և հիշտ վիշտ ջահ:

Ղպտինների ամիսներն են՝ Տուտ (թոթ), Ֆանաֆի, Հատուր, Քիվա-
ֆի, Թուբեմալսիր, Ֆամինուտ, Ֆարմուտ, Բախուն, Բաունի, Իֆիուֆի,
Մասուրի, որից Հետո հինգ ավելորդ օրեր կան, որոնք կոչվում են
Ավեյաց և զպտերեն կոչվում են Աբուդաման և մի քանի օր: Ամեն
ամիս երեսուն օր ունի և այսպիսով տարին ունի երեք Հարյուր վաթ-
սուհինգ օր, պարսիկների տարվա օրերի չափ:

Անցյալում այս ամիսների առաջին օրերը Համապատասխանում
էին պարսից ամիսների առաջին օրերին: Այսպես, Տուտի (թոթ) առա-
ջին օրը Դայ մահի առաջին օրն էր և այսպես ամեն ամիս Համապա-
տասխանորեն, մինչև որ զպտինների տարվա վերջին օրը Համընկում
էր Ագար մահի վերջին: Այսպես է նաև դիվերի (աստղաբաշխական
աղյուսակների) մեջ, ուր կատարվել է հաշվարկը մինչև մեր օրերը:
Սակայն զպտական ամիսները, որ Եգիպտոսի ժողովուրդը այժմ օգ-
տագործում է, տարբերվում է սրանից, քանզի տարվա օրերի մեջ
ավելացել են չորս օր, ըստ Հոռոմաների և ասորիների սովորույթյան և

այսպիսով նրանց ամիսները տարբերվեցին պարսից ամիսներից և Համապատասխանեցին ասորիների և հռոմեների ամիսներին, տարվա օրերի գումարի հարցում: Նրանց մոտ տարվա առաջին օրը Ար (օգոստոս) ամսի քսանիններորդ օրն է:

ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԸ

ԼՁ 6-7

Արարական թվականը մարգարեի Մեքքայից Մազինա գաղթի տարվա սկզբից են հաշվում, որի առաջին օրը հինգչաբթի էր:

Պարսից թվականը Նոսրուվի (Քիսրա)¹ որդի Շահրիարի որդի Հազկերտի (Յազդաջիրդ)² թագավորության առաջին տարուց են հաշվում և դրա առաջին օրը Երեքչաբթի էր:

Հռոմեների և ասորիների թվականը Ալեքսանդրի իշխանության առաջին տարվանից են հաշվում և դրա առաջին օրը Երկուշաբթի էր: Ալեքսանդրը՝ Երկկոտոշավորն է (Զուլ-կարնայն)³:

Ղպտինների թվականը, ինչպես գրված է (Պտղոմեոսի) Ալմագեստում (Մաջիսթի) Նարուզոդոնոսորի (Բուլստունուստուր)⁴ թագավորության առաջին տարվանից է սկսում և նրա առաջին օրը չորեքշաբթի էր: Ղպտինների թվականը ըստ Պտղոմեոսի գիջի (աստղաբաշխական ադյուսակ) Ֆիլիֆուսի (Փիլիպպոս)⁵ առաջին տարվանից էր, որն ընկնում է կիրակի օրը:

Նարուզոդոնոսորի և Հազկերտի թվականների միջև հազար Երեք հարյուր յոթանասունինը պարսկական տարի և Երեք ամիս կա:

Փիլիպպոսի և Հազկերտի թվականների միջև ինը հարյուր հիսունհինգ տարի և Երեք ամիս կա:

Ալեքսանդրի և Հազկերտի թվականների միջև ինը հարյուր քառասուններկու տարի կա հռոմեների տարիներով և Երկու հարյուր հիսունինն օր:

Հիջրայի և Հազկերտի թվականների միջև, օրերով հաշված, Երեք հազար վեց հարյուր քսանչորս օր կա:

Այսպիսով, թվականներից առաջինը Նարուզոդոնոսորի թվականն է, ապա Փիլիպպոսի թվականը, Ալեքսանդրի թվականը⁶, Հիջրայի թվականը⁷ և Հազկերտի թվականը⁸:

ԳԼՈՒԽ ԻՆՆԵՐՈՐԳ
ԱՇԽԱՐՀԻ ՀԱՅՏՆԻ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՈՒ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ
ԱՄԵՆ ՄԻ ԻԿԼԻՄՈՒՄ ԵՂԱԾՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

ԼՂ 35-39

Այստեղ հիշենք Հայտնի Երկրների ու քաղաքների անունները ամեն մի իկլիմում:

Սկսենք արևելքից և նախ բացատրենք, թե ինչ է Երկրների Երկարությունն ու լայնությունը: Ամեն մի քաղաքի Երկարությունը դա նրա Հեռավորությունն է բնակելի քառորդի (ալ-ուլբըր ալ-մասքուն) սկզբից, դեպի արևելք կամ դեպի արևմուտք: Դա այն չափն է, որը գտնվում է քաղաքի միջօրեականի ու բնակելի քառորդի միջև: Իսկ լայնությունը դա այն Հեռավորությունն է, որ կա Հասարակածից դեպի վեր Հեռանալով Հորիզոնից մինչև բևեռը:

Առաջին իկլիմը սկսում է արևելքից՝ Ջինաստանի Հեռավոր ծայրերից, անցնում է Ջինաստանի (Սին) վրայով, Հարավային կողմերով: Այստեղ կա Ջինաստանի Աշտաֆիրա քաղաքը, որը նրա նավահանգիստն է, ապա անցնում է Հնդկաստանի (Հինդ) Հարավում դտնվող ծովի⁹ ափերով, Սինդով¹⁰ և Քարալ կզզով, ճեղքում է ծովը, Հասնելով Արաբիայի Թերակղզին, Եմենը: Նրանում Հայտնի քաղաքներն են՝ Ջաֆարը¹¹, Օմանը¹², Հադրամաուտը¹³, Ադենը (Ադան)¹⁴, Սանաան¹⁵, ալ-Կայնը¹⁶, Մարան, Տաբալան, Ջարաշը¹⁷, Մահարը¹⁸, և Սարան¹⁹: Ապա կլիման ճեղքում է Կարմիր (Կուլզում) ծովը, անցնում Եթովպիա (Հաբաշա) Երկիրը, Եգիպտոսի (Միսր) Նեղոսը, Հետո այնտեղ կա Եթովպիական Թագավորության քաղաքը, որ կոչվում է Ջարմա²⁰, իսկ Դունկուլան²¹ Նուբիայի քաղաքն է: Ապա իկլիմն անցնում է Մադրիբի Հողով, բերբերների Երկրի Հարավով, մինչև որ Հասնում է Մադրիբի ծովը²²:

Երկրորդ իկլիմը սկսում է արևելքից, անցնում Ջինաց Երկիրը, Սինդ Երկիրը, ուր կա Մանսուրա քաղաքը²³, ալ-Բիրուն և Դադրուլը²⁴, ապա ճեղքում է Կանաչ ծովի²⁵ ու Բասրայի ծովի²⁶ Հանդիպման վայրը, անցնում է Արաբիայի Թերակղզին Նաջդի²⁷ ու Տիհամայի²⁸ վրայով: Սրա քաղաքներից են Յամաման²⁹, Բահրայնը³⁰, Հաջարը, Յասրիբ³¹ քաղաքը, Հիջազը³², Մեքքան³³ (Մաքքա), Թաիֆը³⁴ և Ջիդդան³⁵: Ապա ճեղքում է Կարմիր ծովը, անցնում Եգիպտոսի Սաիդը (Հարավ), Նեղոսը: Նրա քաղաքներն են Կուլմիս³⁶, Իխմիմ, Իսնայ, Անսին և Ասուլան³⁷, ապա անցնում է Մադրիբի Հողը, Իֆրիկիա Երկրի³⁸ միջին մասը, բերբերների Երկիրը և վերջանում Մադրիբի ծովի վրա:

Երրորդ իկլիմը սկսվում է արևելքից, անցնում է Ջինաստանի Հյուսիսը, ապա Հնդկաստանը: Նրանում է Կանդահար³⁹ քաղաքը: Հետո

անցնում է Սինդի Հյուսիսը, Քարուլ⁴⁰, Քիրման⁴¹, Ալեքսանդրիա⁴², Սիջիստան⁴³, Մուհամմադիյա, Զիրաֆտ⁴⁴, Սիրջան⁴⁵ երկրները, ապա Բասրայի ծովի ավերը: Այնտեղ կան քաղաքներ՝ Իսթախր⁴⁶, Զուրր⁴⁷, Ֆասան⁴⁸, Սարուրը⁴⁹, Շիրադը, Սիրաֆը, Սիսրիդը, Զաննա-րան, Մահրուրանը, ապա անցնում է Ահուսդի դավառը⁵⁰ (քուր), Իրաքը, որի քաղաքներն են՝ Բասրան, Վասիթը, Բսդդադը, Քուֆան, Անրարը⁵¹, Հիուր, Հետո մտնում է Ասորիք, որի քաղաքներն են՝ Հիյա-րը, Սալամիան, Եմեսան (Հիմս), Դսմասկոսը (Գիմաչկ), Տյուրոսը (Սուր), Ակրան (Աքքս), Տիրեբիադը (Թարաբիյա), Կեսարիան (Կայսա-րիյա), Արսուֆը, Երուսաղեմը (Բայա ալ-մակդիս), Ռամլան, Ասկալո-նը (Ասկալան), Զադան, Մադյանը, Կուլդումը⁵²: Ապա կտրում է Ստո-րին եղիպտոսը, ուր կան Ֆարաման⁵³, Տիննիսը, Դամիկթը (Դիմիաթ), Եգիպտոսի Ֆուսթատը, Ֆայյումը⁵⁴ և Ալեքսանդրիան, անցնում է Բարկա երկիրը⁵⁵, Իֆրիկիան, ուր կան Կայրուան քաղաքը և վերջա-նում է Մադրիբի ծովի վրա:

Չորրորդ իկլիմը սկսում է արևելքից, անցնում Տիրեթը, ապա Խո-րասանը, նրա քաղաքներն են Խուջանդսն, Ուչրուսանան, Ֆարդա-նան, Ամարկանդը, Բահլը (Բալխ), Բուխարան, Հերատը, Ամմոյան, Մարվոուդը, Մերվը, Սարախսը, Թուսը, Նիշապուրը, Վրկանը (Զուր-ջան), Կումիսը⁵⁶, Թարաբիստանը⁵⁷, Դմավանդը (Դուրափանդ), Կա-դուինը, Դելմիկքը⁵⁸ (Գայլամ), Ռեյը, Սպահանը (Իսֆահան), Կումը, Եկրատանը (Համադան), Նիհավանդը, Դինավարը, Հուլուանը, Շահ-րադուրը, Սամառան, Սոսուլը (Մաուսիլ), Բալադը, Մծրինը (Նասի-բին), Ամիդը, Ռաս ալ-Այնը⁵⁹, Կարնո քաղաքը⁶⁰ (Կալիկալա), Շիմչա-թը⁶¹, Խառանը⁶² (Հառան), Ռակկան⁶³, Կարկիսիան⁶⁴: Ապա անցնում է Ասորիքի Հյուսիսը, ուր կան Բալիս, Մարրոգ (Մանրիջ), Սամոսատ⁶⁵, Մալաթիա⁶⁶, Զապետրա⁶⁷, Հալեր, Կիննասըին⁶⁸, Անտիոք, Տրիպոլիս, Մամեստիա⁶⁹ (Մասսիսա), Սիդոն (Սայդա), ալ-Քանիսատ ալ-Սաու-դա⁷⁰, Ադանա⁷¹, Տարսոն (Թարսուս), Ամորիոն⁷² և Լաոդիկե (Լադա-կիյա) քաղաքները: Հետո անցնում է Կիպրոս, Հոդդոս կղզիները և Մադրիբն ու Տանժերը, վերջանալով Մադրիբի ծովի վրա:

Հինգերորդ իկլիմը սկսում է արևելքից՝ Գոդի (Յաջուջ) երկրից, անցնում Հյուսիսային Խորասանը, ուր կան վաճառականների քաղաք Ութրարը, Նավաքիսը, Խորեղմը, Ասֆիջանը, Շաչը, Տրապիզոնը, Ատրպատականը (Աղրարիջան), Հայաստանի (Արմինիա, Իրմինիա) գավառները, Պարտավը (Բարդաա), Նախճավանը, Սիսականը, Արդ-նը, Խլաթը, ապա անցնում է Հոռոմների երկիրը, Խարսիանոն⁷³, Կու-ռա⁷⁴, Մեծ Հոռո (Ռումիա ալ-քուբրա) և Ասորիքի ծովի ավերը⁷⁵, Իս-պանիայի Հյուսիսային կողմերը, մինչև որ հասնում է Մադրիբի ծովը:

Վեցերորդ իկլիմը սկսում է արևելքից, անցնում Գոդի երկիրը, Խա-զարաց երկիրը, Վրկանա (Զուրջան) ծովը⁷⁶ մեջտեղից ճեղքում ղեպի

Ռուսի երկիրը, անցնում է Վիրքը (Ջուրղան, Նաղարան), Ամասիան, Հերակլիան, Քաղկեդոնը (Նալկիդոնա) ու Կոստանդնուպոլիսը, Բուրջանը⁷⁷ մինչև Մաղրիբի ծովը:

Յոթերորդ իկլիմը սկսում է արևելքից՝ Գոգի երկրի Հյուսիսից, անցնում է Թուրքաց երկիրը⁷⁸, Վրկանա ծովի Հյուսիսային ափերը, Հետո ճեղքում է Ռուսի ծովը⁷⁹, անցնում Բուրջանը և սլավոնների երկիրը, մինչև Հասնում է Մաղրիբի ծովը:

Այս իկլիմներից այն կողմ՝ մինչև Հենց բնակելի վայրերը, որին ծանոթացանք, ապա դա սկսում է արևելքից Հասնելով մինչև Գոգի երկիրը, անցնում է Տաղազդուղ երկիրը, Թուրքաց հողը, ապա Ալանաց⁸⁰ (ալ-Լան) երկիրը և Թաթարները, Բուրջանը⁸¹, սլավոնները⁸², Հասնելով մինչև Մաղրիբի ծովը: